

KIRJA-ARVIO:

LAAJOJA PERSPEKTIIVEJÄ, LÄHELTÄ JA KAUKAA

Tarkka, Lotte (ed.) 2003: Dynamics of Tradition. Perspectives on Oral Poetry and Folk Belief. Essays in Honour of Anna-Leena Siikala on her 60th Birthday 1st January 2003. Studia Fennica Folkloristica 13. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 390 s.

Pasi Enges

Anna-Leena Siikalan juhlakirjan ilmestymisestä tuli tänä vuonna kuluneeksi kolme vuotta. Kirja-arvostelun viivästyttämisessä on etunsakin: aika on antanut perspektiiviä arvioitavaan teokseen, joka on myös ikään kuin hakenut paikkansa tieteenalan – tässä tapauksessa useiden tieteenalojen – kirjallisuuden joukossa. *Dynamics of Tradition* -teoksen tarkoitus ja tausta ovat tehneet sen arvioimisesta minulle henkilökohtaisesti haastavan tehtävän. Anna-Leena Siikala hoiti Turun yliopiston folkloristiikan professuuria vuosina 1979–1982, aktiivisten opiskeluvuosieni aikaan. Ensimmäisellä syyslukukaudellani professori Lauri Honko jäi pitämänsä peruskursusin jälkeen virkavapaalle ja Anna-Leena Siikalasta tuli professori, jolta sain suuren osan folkloristisesta peruskoulutuksestani. Joudun siis pohtimaan, miten tämä 60-vuotisjuhlakirja lähestyy professoriani ja minkälaisen kuvan se hänestä antaa.

Nähdäkseni Lotte Tarkka on suoriutunut toimittajan tehtävästään hyvin. Kirjoittajakunta koostuu paitsi Anna-Leena Siikalan pitkäaikaisista kotimaisista kollegoista, myös ulkomaisista tutkijoista, joihin hän on tutkijanuransa eri vaiheissa luonut kontakteja. Teokseen sisältyy myös Siikalan julkaisuluettelo 1970–2002. Kokoelman 24 artikkelia on ryhmitelty viiteen temaattiseen osioon. Kirjan esipuheena toimii Satu Apon artikkeli ”Anna-Leena Siikala at 60: A Scholarly Travelogue”, jossa Siikalan uran vaiheet tutkijana, opettajana, tutkimusprojektien johtajana, tieteellisten julkaisujen toimittajana ja tiedepoliittisena vaikuttajana on esitetty lukijaystävällisesti tiiviissä muodossa. Apo tuo artikkelissaan esiin Siikalan pätevyuden folkloristiikan, uskontotieteen ja antropologian aloilla. Kenttätyömatkat ja niihin liittyvät tutkimusintressit tulevat monin paikoin näkyviin juhlakirjan artikkeleissa.

SUULLINEN PERINNE KANSAKUNNAN JA HISTORIAN TUOTTAMISESSA

Ensimmäinen temaattinen kokonaisuus ”Nation, History and Oral Tradition” pohtii perinteen käsitettä ja sen asemaa kansallisuuden rakentamisessa ja poliittisena väli-
neenä. Jakson viisi artikkelia valottavat eri kannoilta 2000-luvulla voimistunutta
keskustelua, joka on edennyt modernista traditiokäsitteestä kulttuuriseen vallan-
käyttöön, etnisten vähemmistöjen asemaan ja kulttuuriperintöön. Barbro Klein
tarkastelee vähemmistöjen kulttuuriperinnön tunnustamista esimerkkinään juuta-
laiset Ruotsissa. Pertti Anttonen taas analysoi artikkelissaan ”Folklore, History and
the ”Story of Finland”” folkloren asemaa suomalaisen kansakunnan synnyssä. Hän
osoittaa, miten suomalaisuutta ja suomalaista kansallisvaltiota on rakennettu
valikoivin poliittisin kriteerein. Kansakunnan olemassaolon edellytys on, että sillä
on historia. Tämän historian tuottamisessa ja modernin kansallisvaltion rakenta-
misessa folkloristeilla on ollut keskeinen rooli.

Perinteen ja modernin suhdetta käsittelee myös Diarmuid O’Giolláin ar-
tikelissaan ”Tradition, Modernity and Cultural Diversity”. Hän kirjoittaa, miten
perinteinen ja moderni olivat 1800-luvulla ja 1900-luvun alkupuolella yhteen
sovittamattomia kategorioita. Täysin traditionaalinen yhteisö oli tutkijoiden
konstruoima ideaali, joka esti heitä näkemästä traditionaalinen ja modernin välisessä
siirtymävaiheessa olevia kulttuureja. Postmodernissa yhteiskunnassa kulttuurien
tuotteistamisen ja kaupallistamisen myötä traditionaalisuus ja aitous saivat uusia
merkityksiä.

Suullisen perinteen merkitystä historian tuottamisessa pohtivat artikke-
leissaan myös Jukka Siikala ja Jawaharlal Handoo. Siikala pohtii sekä teoreettisesti
että omien Polynesian kenttätöidensä kautta, miten antropologien yksipuoliset län-
simaiset tulkinnat voisivat saada rinnalleen Toisen oman äänen, esimerkiksi oman
historiatulkinnan. Handoo puolestaan kritisoi ”palatsiparadigman” mukaisesti kir-
joitettua kolonialistista historiankirjoitusta, joka jättää kokonaan syrjään valtaosan
Intian kulttuurien moninaisuudesta.

KANSANUSKON KENTÄT JA MYTOLOGINEN MIELIKUVITUS

Teoksen viidestä osiosta toisen ja kolmannen osion teemat liittyvät läheisimmin
toisiinsa. Edellinen koostuu neljästä kenttätöihin perustuvasta artikkelista. Jälkim-
mäinen sisältää niin ikään neljä artikkelia, joissa tarkastellaan tavalla tai toisella
myyttistä ajattelua.

N. Gemuev käsittelee artikkelissaan mansien pyhiä peitteitä, erilaisia teks-
tiilejä, joiden säilytys ja käyttö on tarkasti ritualisoitua ja joiden ornamenttikassa
kuvastuu mansien myyttinen maailmankuva ja siinä vaikuttavat voimat. Irina Il’ina
ja Oleg Ulyashev käsittelevät tekstissään komien tietäjälaitosta, joka on ollut elin-

voimainen vielä 1900-luvulla. Komilaista tietäjää luonnehti kaksi perusominaisuutta: voima ja tieto. Kirjoittajat tarkastelevat aihetta näiden ominaisuuksien lähteiden, siirron ja uuden tietäjän initiaation näkökulmasta. Lauri Harvilahti puolestaan perustaa artikkelinsa omiin kenttätöihinsä Altailla, jossa hän tutkimusryhmän kanssa on dokumentoinut myyttisen epiikan esityksiä. Lyhyestä artikkelista saa sen käsityksen, että Aleksej Kalkinin fragmentaarisesti esittämän samaaniepiikan suhde todellisiin samanistisiin taitoihinsa yllätti kenttätutkijat: löydettiin sellaista, mitä pidettiin jo lopullisesti kadonneena.

Juha Pentikäisen artikkeli ”Localization Inside Globalized Societies” keskittyy niin sanotun Neljännen maailman, ympäri maailmaa valtaväestöjen keskellä elävien uhanalaisten alkuperäiskansojen, tilanteeseen. Hän lähtee liikkeelle uskonnollisuuden tulkittamisesta joko emic- tai etic-näkökulmasta ja kirjoittaa uskonnon määrittelyn ongelmasta sekä uskonnollisuuden etnisyydestä suurissa ja pienissä yhteisöissä. Artikkelissa saadaan perustiedot siperialaisesta samanismista esimerkkinä hantisamaanius. Pentikäinen suosii termiä *shamanhood* terminologisella painolastilla kuorimatun samanismin sijasta.

Mytologista mielikuvitusta koskevan osion avaa Seppo Knuuttilan artikkeli ”Mythscape”, joka jatkaa kansallisten mielikuvien rakentamisen tematiikkaa. Tarkastelun kohteena ovat kalevalaiset myytit suomalaisuuden ja sen alkuperän rakennusaineina. Knuuttila nostaa rohkeasti esiin sekä Siikalan merkityksen myyttisten aihepiirien tutkijana että näkemyksen myyttien tulkinnan kontekstisidonnaisuudesta. Olennaisinta ei ole myyttien alkuperä vaan tavat, jolla niitä on eri aikoina tulkittu. Tulkinta kertoo tulkitsijasta itsestään ja hänen katsantokannastaan. Knuuttilan esittämän metaforan mukaisesti ”alkuperämme seuraa meitä aivan niin kuin aurinko ja kuu tuntuvat seuraavan meitä kävellessämme”.

Albert Baiburin analysoi artikkelissaan *sanan* käsitettä (*the concept of word*) venäläisessä perinteessä. Hän käsittelee sanoihin ja puhumiseen liittyviä käsityksiä lastenkasvatuksessa, sanamagiaa ja jopa sanojen ”juomista” tiedon ja taitojen saamiseksi. Kiintoisa on hänen ajatuksensa hengityksen, sielun ja sanan yhteydestä. Mihály Hoppál käsittelee siperialaisia kalliomaalauksia merkki- ja symbolijärjestelmien ilmauksina. Keskeinen kysymys on: miten kuvilla on saatu asioita aikaan? Kirjoittajan mukaan maalauksissa on löydettävissä myyttejä, mutta myös sosiaalista kommunikaatiota ja symbolista ajattelua. Mehri Bagherin lyhyessä artikkelissa tarkastelun kohteena on iranilainen myytti kahlitusta lohikäärmeestä. Vertaamalla aihetta kansainväliseen aineistoon hän tulee siihen tulokseen, että myytti ei ole levinneisyydeltään vain iranilainen, eikä myöskään myöhäisen uskonnollisen sepiityksen tulos, vaan vanhaa indo-eurooppalaista alkuperää.

SUULLISET JA KIRJALLISET EPOKSET

Kirjan neljäs jakso ”The Epic: Oral and Literary Tradition” keskittyy epiikan tuottamisen uusiin suuntauksiin ja erityisesti epiikan tuottamisen kysymyksiin. Lauri

Honko kiteyttää postuumissa artikkelissaan monivuotisten erilaisia eepostraditioita koskeneiden tutkimustensa keskeisiä tuloksia. Tässä hän keskittyy nimenomaan eeposten tuottamiseen ja pitkän eepoksen ongelmaan. Honko käyttää kolmea esimerkkiä: Elias Lönnrotin työskentelytapaa tämän laatiessa runomuistiinpanojensa pohjalta *Kalevalan* eri versioita, luku- ja kirjoitustaidottoman setukaisnaisen Anna Vabarnan sepittämiä ja esittämiä eppisiä runoja Neidon kuolema ja Suuret häät ja intialaisen eeposlaulajan Gopala Naikan esityksiä, erityisesti laajaa *Siri*-eeposta erilaisissa konteksteissa. Keskeinen käsite Hongolla on *mentaalinen teksti*, jonka varassa laulaja voi esittää eepoksen vaihtelevan laajuusena.

Elias Lönnrotin työskentelytapaa analysoi myös Satu Apo, mutta eri näkökulmasta. Hän etsii *Undesta Kalevalasta* (1849) sen kertojan omaa ääntä. Apon näkemys on, että Lönnrot esitti *Kalevalan* kertojan äänen kautta peiteltyä ja symbolisesti omia poliittisia ja ideologisia ajatuksiaan, joiden taustana olivat eurooppalaiset aatevirtaukset. Nationalistiset tunteet eivät olleet tsaarinvallan alaisessa maassa julkisesti ilmaistavissa. Lisäksi Satu Apon mukaan *Kalevalasta* on löydettävissä kristillistä ideologiaa, samoin kuin sensuaalisuutta ja jopa erotiikkaa, josta esimerkkinä on Ainon kuolemaa kuvaava jakso. Asenteiltaan, painotuksiltaan ja keskeisten viestiensä osalta *Kalevala* edustaa syntyäikansa länsieurooppalaista eetosta, ei suinkaan kaukaista Karjalaa.

Kalevala ja kalevalamittainen runous ovat esillä muissakin osion artikkeleissa. Vladimir V. Napol'skikh ottaa *Kalevalan* lähtökohdakseen analysoidessaan venäläisen arkeologin ja historioitsijan M. G. Khudiakovin ilmeisesti 1910-luvulla kirjoittamaa eppistä runoelmaa *Laulu udmurttsankareista* ja etsiessään sen syntyyn vaikuttaneita kirjallisia lähteitä. Lähtökohtanaan Anna-Leena Siikalan *Suomalainen samanismi* -teoksessaan esittämät ajatukset Tom DuBois kehittää edelleen ajatusta suomalais-karjalaisten Lemminkäis-runojen ja muinaisilantilaisten Grógaldr- ja Fjölsvinnsmál -runojen välisestä suhteesta. Alla I. Alieva puolestaan tarkastelee vertailevalla menetelmällä Kaukasian monikielisellä alueella tunnettua *Nart*-eeposta löytääkseen runotekstissä piileviä kerronnallisia kaavoja, ja John Miles Foley käsittelee kiinnostavassa artikkelissaan suullisen epiikan kääntämisen ongelmia. Artikkelin on näyte Foleyn pitkäaikaisesta projektista, jonka tavoitteena on kehittää pätevä kääntämismetodi.

MUITA ASPEKTEJA SUULLISEEN PERINTEESEEN

Kokoelman viimeinen jakso ”Cognition, Emotion and Narration” on temaattisesti kaikkein hajanaisin, mikä kuitenkin ei vähennä yksittäisten artikkelien kiinnostavuutta. Jakso koostuu artikkeleista, joissa mukana on joko kognitio- tai emotio-näkökulma tai aiheena on kerronta.

Veikko Anttosen tekstissä on kognitiivinen näkökulma pyhään territoriaalisten rajojen merkisijänä. Anttonen sekä tarkentaa aiemmin esittämiään ajatuksia ja termejä että korostaa kognitiivisen lähestymistavan keskeistä merkitystä

pyhän määrittelyssä. Pekka Hakamies taas soveltaa kognitiivista näkökulmaa ja erityisesti kategoriointia sananlaskujen tutkimiseen. Hakamies tarkastelee toisaalta sananlaskujen kategoriointia käsittelevää keskustelua, toisaalta hän nostaa esille sananlaskun käytön kategorisoivana tekona: sananlaskun käyttö tietyssä tilanteessa merkitsee sen samaan kategoriaan muiden tilanteiden kanssa, joihin sama sananlasku sopii. Sananlaskuihin liittyy väljästi myös Leea Virtasen kirjoitus arkiuskomuksista, joiden yhdeksi alalajiksi hän listaa kirjaimellisesti tulkitut sananlaskut. Tämä Virtasen postuumina ilmestynyt artikkeli tekee näkyviksi arkisia kommunikaation ja ajattelun tapoja, ja näin ollen tuo folkloristien tarkasteltavaksi uusia nykyluktuuriin aineistoja.

Emootio-näkökulmaa edustaa Annikki Kaivola-Bregenhøj, joka käsittelee vaikeita muistoja koskevan kerronnan tallentamista inkerinsuomalaisten naisten parissa 1990-luvulla tekemiensä haastattelujen pohjalta. Mikä on tutkijan vastuu, kun haastattelutilanne latautuu voimakkaasti haastattelijan kysymyksillään herättämistä tunteista? Kaivola-Bregenhøj toteaa, että on kysymyksiä, joita ei voi kysyä ja kysymyksiä, joihin ei ole vastausta. Olisiko jotkut raastavat muistot parasta vain unohtaa? Teoksen viimeinen artikkeli Timothy Tangherlinin ”And All Anyone Heard...” palaa kerronnan tutkimukseen Siikalan klassikoksi nousseen *Tarina ja tulkinta* -teoksen hengessä tarkastellen kokemusperäisten kertomusten kiteytymistä toistettaessa. Käyttäen aineistonaan ensihoitajien kertomuksia hän osoittaa, että ei pelkästään perinteisillä sanataiteellisilla kansankertomuksilla vaan myös arkielämään liittyvillä kokemukskertomuksilla on taipumus kiteytyä.

ANSAITTU LAHJA

Satu Apo päättää johdantoartikkelinsa viittaamalla Matti Kuusen lausumaan, että yliopistoprofessori voi olla todella hyvä vain yhdellä kolmesta työkentästään: tutkimuksessa, opetuksessa tai hallinnossa. Voinemme yhtyä siihen näkemykseen, että Anna-Leena Siikala tekee säännöstä poikkeuksen. Juhlakirjan kohteella on yhä edelleen monta rautaa tulella. Vaikka juhlakirjaa ei kauttaaltaan voi pitää tasalaatuisena, koostuu se kuitenkin vaikuttavasta kokoelmasta arvovaltaisten tutkijoiden tekstejä. Artikkelit keskustelevat paitsi luonnollisesti Anna-Leena Siikalan kanssa reflektoiden hänen uransa ja tutkimusintressejään, myös monissa kohdin keskenään tuoden esiin ajankohtaista perinnetieteellistä keskustelua. Kansainvälisesti merkittävä ja laaja-alainen tutkija on 60-vuotispäivänään saanut arvoisensa lahjan.

FM Pasi Enges toimii folkloristiikan päätoimisena tuntiopettajana Turun yliopistossa.